

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет управління, адміністрування та туризму

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Розвиток сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості за матеріалами зеленої садиби «Альпіна Софі»

Назва теми

Рівень вищої освіти бакалавр

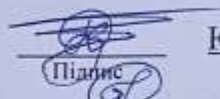
Галузь знань 24 «Сфера обслуговування»

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

Освітня програма «Туризм»

Шифр 21053

Виконав студент 4 курсу, група ТУР-21-1

Підпис

Юлія ДОЗОРЕЦЬ
Ім'я ПРІЗВИЩЕ

Керівник: д.е.н., професор

Підпис

Ігор ЖУРБА
Ім'я ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер

Підпис

Оксана ГРИНДІЙ
Ім'я ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи

Підпис

Ігор ЖУРБА
Ім'я ПРІЗВИЩЕ

19 06 2025 р.

Хмельницький 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет управління, адміністрування та туризму
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи
Рівень вищої освіти бакалавр
Галузь знань 24 «Сфера обслуговування»
Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»
Освітня програма Туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

зав. кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи

Журба І. Є.

19 06 2025 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Дозорець Юлії Вікторівни

Прізвище, ім'я, по батькові студента

1 Тема роботи Розвиток сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості за матеріалами зеленої садиби «Альпіна Софі»

керівник роботи Ігор Євгенович Журба

затверджена Наказом по університету від «07» лютого 2025 р. № 23

2 Строк подання студентом роботи на кафедру 19.06 2025 р.

3 Вихідні дані до роботи: посібники, фахові видання, статистичні звіти, Інтернет джерела

4 Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити)

У першому розділі розглянуто теоретичні основи розвитку сільського зеленого туризму на основі екосвідомості. У другому розділі проаналізований розвиток сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості. У третьому розділі розроблені заходи з удосконалення розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості.

5 Перелік графічного матеріалу: Сільський зелений туризм у розвитку села; Зміна доходу зеленої садиби «Альпіна Софі» протягом 2022-2024 років; Усвідомлення значущості екологічних проблем мешканцями Хмельницької області; Етапи реалізації проєкту зі збору вторсировини; Рекомендовані пропозиції щодо удосконалення розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості

5. Дата видачі завдання 19 05 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Назва етапу виконання ДР	Термін виконання етапу роботи	Примітка
1. Вибір теми і складання бібліографії	19.05.2025	Виконано
2. Вивчення стану проблеми за темою, розкриття її в науковій літературі, нормативних документах, мережі Інтернет	23.05.2025	Виконано
3. Збір фактичного матеріалу	30.05.2025	Виконано
4. Уточнення мети, завдань і обґрунтування концепції роботи	01.06.2025	Виконано
5. Вибір методів аналізу матеріалів. Попереднє формулювання гіпотез, припущень тощо. Обробка зібраного матеріалу	04.06.2025	Виконано
6. Виявлення тенденцій, схем розвитку проблемної ситуації, прогнозування та формулювання підходів до розв'язання проблеми	11.06.2025	Виконано
7. Підготовка тексту Основної частини роботи. Формулювання висновків за розділами	13.06.2025	Виконано
8. Підготовка тексту виступу та загальних висновків, проходження попереднього захисту	16.06.2025	Виконано
9. Здача роботи на кафедру	17.06.2025	Виконано

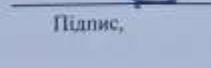
Студент-дипломник

 Підпис

Юлія Дозорець

Прізвище, ініціали

Керівник роботи

 Підпис,

Ігор Журба

Прізвище, ініціали

АНОТАЦІЯ

на дипломну роботу _____ Дозорець Юлії Вікторівни _____

Тема роботи: Розвиток сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості за матеріалами зеленої садиби «Альпіна Софі» _____

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

Науковий керівник професор Журба І.Є.

м. Хмельницький, 2025 р.

Дипломна робота виконана на 46 с., містить 14 таблиць, 3 рисунків, з перелік джерел посилань складається із 33 найменування.

Актуальність роботи. У сучасних умовах глобальних екологічних викликів питання формування екологічно орієнтованої моделі соціально-економічного розвитку постають як одні з пріоритетних як на міжнародному, так і на національному рівнях. Україна, як держава з багатими природними ресурсами, стикається з необхідністю реформування підходів до використання довкілля, зокрема в контексті туристичної діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток сільського зеленого туризму, що поєднує збереження природної спадщини, підтримку локальної культури та забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості. З огляду на це, актуальним є дослідження специфіки розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості, що передбачає поєднання природоорієнтованої поведінки, раціонального використання ресурсів та проведення освітніх заходів на екологічну тематику.

Перший розділ роботи присвячений розгляду теоретичних основ розвитку сільського зеленого туризму на основі екосвідомості.

У другому розділі проаналізовано розвиток сільського зеленого туризму на основі екосвідомості з урахуванням туристично-рекреаційних ресурсів Хмельницької області як основи для розвитку сільського зеленого туризму.

У третьому розділі розроблені заходи з удосконалення розвитку сільського зеленого туризму на основі екосвідомості.

Ключові слова: сільський зелений туризм, бізнес-модель, зелена садиба, екологічна освіта, система збору відходів, комунікаційна стратегія, екоімідж.

SUMMARY

for the thesis _____ Dozorets' Yuliya Viktorivna _____

The topic of the work: Development of rural green tourism based on environmental awareness based on materials from the green estate «Alpina Sofi» _____

Specialty 242 «Tourism and recreation»

Department of tourism and hotel and restaurant business

Scientific supervisor, professor Zhurba I.E.

Khmelnysky, 2025

Thesis is performed on 46 pages, contains 14 tables, 3 figures, the list of sources of references consists of 33 names.

Relevance of the work. In the current conditions of global environmental challenges, the issue of forming an environmentally oriented model of socio-economic development is one of the priorities both at the international and national levels. Ukraine, as a state with rich natural resources, is faced with the need to reform approaches to the use of the environment, in particular in the context of tourism. In this context, the development of rural green tourism, which combines the preservation of natural heritage, support for local culture and employment in rural areas, is of particular importance. In view of this, it is relevant to study the specifics of the development of rural green tourism on the basis of environmental awareness, which involves a combination of nature-oriented behavior, rational use of resources and conducting educational activities on environmental topics.

The first section devoted to the consideration of the theoretical foundations of the development of rural green tourism based on environmental awareness.

The second section measures to improve the development of rural green tourism based on environmental awareness was analyzed, taking into account the tourist and recreational resources of the Khmelnytskyi region as the basis for the development of rural green tourism.

The third section measures have been developed to improve the development of rural green tourism based on environmental awareness.

Key words: rural green tourism, business model, green estate, environmental education, waste collection system, communication strategy, eco-image.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ЕКОСВІДОМОСТІ	9
1.1 Сутність основних категорій сільського зеленого туризму	9
1.2 Класифікація бізнес-моделей сільського зеленого туризму, які сприяють розвитку села	11
1.3 Стратегії розвитку туризму на засадах екосвідомості	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ	20
2.1 Аналіз діяльності зеленої садиби «Альпіна Софі» за 2022-2024 роки	20
2.2 Аналіз туристично-рекреаційних ресурсів Хмельницької області як основи для розвитку сільського зеленого туризму	24
2.3 Аналіз екологічної свідомості на рівні України та Хмельницької області	28
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ	33
3.1 Рекомендації з упровадження екологічної освіти для зеленої садиби «Альпіна Софі» в селі Рутківці Хмельницької області	33
3.2 Розробка системи збору пластикових та скляних відходів у селі Рутківці на 2026-2030 роки	37
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ВСТУП

У сучасних умовах глобальних екологічних викликів питання формування екологічно орієнтованої моделі соціально-економічного розвитку постають як одні з пріоритетних як на міжнародному, так і на національному рівнях. Україна, як держава з багатими природними ресурсами, стикається з необхідністю реформування підходів до використання довкілля, зокрема в контексті туристичної діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток сільського зеленого туризму, що поєднує збереження природної спадщини, підтримку локальної культури та забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості.

Сільський зелений туризм, будучи однією з форм альтернативного туризму, передбачає мінімальний вплив на довкілля, глибоку інтеграцію з локальним середовищем та використання ресурсів сталим способом. Реалізація концепції екотуризму та сталого сільського туризму потребує системного підходу до підвищення екологічної грамотності учасників туристичного процесу, створення відповідної інфраструктури, а також активного залучення громади. З огляду на це, актуальним є дослідження специфіки розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості, що передбачає поєднання природоорієнтованої поведінки, раціонального використання ресурсів та проведення освітніх заходів на екологічну тематику.

Об'єктом дослідження є процес розвитку сільського зеленого туризму в контексті формування екологічної свідомості.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні, економічні та освітньо-просвітницькі аспекти функціонування зеленої садиби «Альпіна Софі» як прикладу впровадження екологічно орієнтованих практик у сільському туризмі.

Метою написання кваліфікаційної роботи є дослідження концептуальних та практичних засад розвитку сільського зеленого туризму на основі

екологічної свідомості, а також аналіз, оцінка й удосконалення діяльності зеленої садиби «Альпіна Софі» як моделі сталого екотуризму.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- ознайомитися з сутністю сільського зеленого туризму;
- розглянути класифікацію бізнес-моделей сільського зеленого туризму, які сприяють розвитку села;
- охарактеризувати стратегії розвитку туризму на засадах екосвідомості;
- проаналізувати діяльність зеленої садиби «Альпіна Софі» за три роки;
- проаналізувати туристично-рекреаційні ресурси Хмельницької області як основи для розвитку сільського зеленого туризму;
- проаналізувати рівень екологічної свідомості на рівні України та Хмельницької області;
- запропонувати програму екологічної освіти для гостей зеленої садиби;
- розробити системи збору пластикових та скляних відходів у селі.

Методи дослідження: спостереження, опис, метод економічного аналізу та бізнес-планування, статистичний, а також аналіз та синтез.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій подальшого розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості, які можуть використовуватись в практичній діяльності зеленої садиби «Альпіна Софі» чи іншими агросадибами.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 33 найменувань. Робота містить 14 таблиць та 3 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 46 сторінок, основний зміст викладено на 40 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ЕКОСВІДОМОСТІ

1.1 Сутність основних категорій сільського зеленого туризму

Дослідження, присвячені розвитку зеленого сільського туризму та стимулюванню підприємницької активності в цій галузі, зосереджені на створенні теоретичного, наукового та методичного підґрунтя для місцевих структур, які можуть ефективно використовувати природні ресурси для організації сільського відпочинку. Основна мета — напрацювання рекомендацій, які сприятимуть покращенню умов функціонування зеленого туризму в регіоні та підвищенню результативності туристичних підприємств.

На сьогоднішній день сільський зелений туризм в Україні є унікальним явищем, що має різні трактування. У наукових дослідженнях і на практиці його часто плутають із суміжними формами туризму, хоча між ними існують як схожі, так і відмінні характеристики. Через різноманітність підходів до локального екотуризму наразі не існує єдиного загальноприйнятого визначення. Найчастіше використовувані поняття включають агротуризм, екотуризм, рекреаційний та зелений туризм [1].

Через багатофункціональність сільського зеленого туризму та відсутність чіткої уніфікації термінології, виникає потреба у детальному аналізі та стандартизації основних понять цієї діяльності.

За класифікацією А.Ю. Гоцелюка, сільський зелений туризм поділяється на три основні типи: агротуризм, екотуризм і відпочинковий туризм. Головна роль у забезпеченні послуг у цих напрямках належить сільським родинам, які надають туристам житло, харчування та ознайомлюють їх із місцевим способом життя. Агротуризм — це форма відпочинку та пізнання, яка передбачає використання фермерських угідь або покинутих сільськогосподарських земель. Екотуризм — це вид туризму, орієнтований на пізнання природи у межах природоохоронних територій, із суворими обмеженнями щодо людського

впливу. Рекреаційний туризм базується на наявності природних, історичних і культурних ресурсів у сільських садибах [2].

Згідно з поглядами Т.І. Ткаченко, спільною рисою всіх форм туризму є прагнення до відпочинку й пізнання природи, а їхні відмінності зумовлені характером місцевості, доступністю екологічно чистих продуктів та ступенем забруднення середовища. Вона вважає, що зелений туризм має низькі вимоги до інфраструктури й ресурсів, що позитивно впливає на розвиток регіону та створення робочих місць [3].

Науковець В.Г. Іванова вказує, що головною відмінністю між сільським туризмом, агротуризмом і екотуризмом є їхня рекреаційна функція. Сільський туризм — це стаціонарний відпочинок із можливістю коротких екскурсій, під час яких туристи знайомляться з природою та культурною спадщиною місцевості [4].

На думку В.Ф. Кифяка, види туризму часто взаємодіють між собою, наприклад, діловий туризм може поєднуватися зі спортивним або етнографічним [5]. Взаємодія сільського туризму та сільського господарства є взаємовигідною, оскільки рівною мірою дає соціально-економічні вигоди як одному, так й іншому.

В.В. Папп зазначає, що хоча сільський зелений туризм близький до екотуризму, між ними є різниця: екотуризм зосереджується на незайманих природних територіях, тоді як зелений туризм охоплює місцевості, змінені діяльністю людини [6].

Спираючись на наведені джерела, можна підсумувати, що є спільного та відмінного між сільським туризмом, агротуризмом і екотуризмом.

Спільні риси між сільським туризмом, агротуризмом і екотуризмом:

1. Зв'язок з природою – усі три види туризму передбачають активне перебування на природі та використання її ресурсів.
2. Підтримка місцевих громад – залучають місцевих мешканців, сприяють їхньому економічному розвитку через туристичні ініціативи.

3. Освітня складова – туристи отримують нові знання про природу, культуру та традиції, що сприяє більш відповідальному ставленню до довкілля.

4. Сталість та екологічність – мають потенціал до сталого розвитку, коли дотримуються принципів етичного туризму та мінімального впливу на природу.

Відмінності між сільським туризмом, агротуризмом і екотуризмом:

1. Рекреаційна функція – сільський туризм зосереджений на відпочинку та знайомстві з культурою, тоді як екотуризм акцентує увагу на природоохоронних аспектах, а агротуризм – на участі в господарській діяльності.

2. Ступінь втручання в природу – екотуризм зосереджений на незайманих природних територіях, а сільський зелений туризм – на місцевостях, змінених людиною.

3. Взаємодія між видами туризму – сільський туризм може тісно переплітатися з агротуризмом та іншими формами, наприклад, етнографічним чи спортивним туризмом.

Таким чином, ці види туризму доповнюють один одного, створюючи можливість для широкого спектру туристичних активностей.

1.2 Класифікація бізнес-моделей сільського зеленого туризму, які сприяють розвитку села

Сільський зелений туризм включає різні форми організації: проживання в сільських садибах, участь у господарських процесах, ознайомлення з культурою регіону. Агротуризм орієнтований на інтеграцію відпочинку з фермерською діяльністю, а екотуризм — на відвідини природоохоронних зон із культурною та етнографічною цінністю.

Розвиток українських сіл залежить від багатьох факторів, які формують економічну, соціальну та екологічну стабільність громади, сприяючи сталому

розвитку села, збереженню культурної ідентичності та підвищенню якості життя:

1. Економічна діяльність та підприємництво – розвиток малого та середнього бізнесу, аграрного сектору, фермерських господарств, кооперативів.
2. Інфраструктура – якісні дороги, доступ до медицини, освіти, комунальних послуг та цифрових технологій.
3. Залучення інвестицій – підтримка інвесторів, які готові вкладати в аграрний сектор, зелений туризм, виробництво.
4. Соціальна згуртованість – активність громади, співпраця мешканців у вирішенні місцевих проблем, підтримка культурної спадщини.
5. Екологічна стабільність – ефективне використання природних ресурсів, підтримка екотуризму, впровадження нових технологій у сільському господарстві.
6. Туризм та популяризація регіону – розвиток сільського та зеленого туризму, які приваблюють відвідувачів і сприяють економічному розвитку.

Основні чинники успіху сектора сільського туризму формуються на підставі конкурентних переваг моделей господарювання та тенденцій розвитку як аграрного сектору, так і туризму загалом. (таблиця 1.1) [7].

Таблиця 1.1 – Бізнес-моделі сільського зеленого туризму

Назва	Опис моделі
Агротуризм	Ознайомлення з сільською працею та участь у ній; використання ресурсів сільської місцевості, сільськогосподарських тварин та рослин; харчування сільськогосподарською місцевою продукцією
Агроекотуризм	Розташування засобу розміщення для туристичної діяльності на території з відносно незміненою людською діяльністю природою; метою подорожі для туриста є відпочинок та отримання уявлення про характерні природні особливості місцевості
Агроекоетнотуризм	Розташування поселення для туристичної діяльності на місцевості з відносно незайманою природою; на території сільського поселення мешкають етнічні групи або знаходяться об'єкти їх культури та віри
Агроетнотуризм	Відвідини людьми місць мешкання етнічних груп або об'єктів їх культури та віри; метою такої мандрівки для туриста є дозвілля та

	ознайомлення з життям, побутом, культурою та звичаями етнічних груп
--	---

Биркович В.І. зараховує до зеленого туризму різні малобюджетні форми: екологічний, маршрутний, етнографічний, оздоровчий та сільський [8]. Туризм у природних зонах часто має пізнавальний характер і сприяє захисту довкілля, а також підтримує місцеву економіку.

Науковці Черкаська Н.В. та Шейкін О.І. підкреслюють, що зелений туризм передбачає активну взаємодію з природним середовищем, участь у сільських роботах, екскурсії, спостереження за флорою і фауною, а також заняття спортом на воді [9].

Згідно з українським законодавством [10, 11, 12, 13], особисті селянські господарства мають право надавати послуги сільського зеленого туризму в рамках підприємницької діяльності. Головною метою такого туризму є ефективне використання природного потенціалу країни для організації якісного відпочинку.

Суб'єктами сільського зеленого туризму виступають як підприємці, так і туристи, органи влади та посередники. До об'єктів зеленого сільського туризму належать інфраструктура розміщення, туристичні продукти, послуги та розвиток відповідних територій. З практичної точки зору розвиток сільського туризму в окремих населених пунктах сприяє вирішенню важливих соціальних питань. При його розширенні в межах окремих громад, сільський туризм здатен забезпечити додаткові надходження до місцевих бюджетів. Особливо слід відзначити, що цей вид туризму не вимагає від місцевих жителів великих фінансових вкладень — зазвичай вони задіюють власне житло, домашню їжу та гостинність як основні ресурси для обслуговування туристів [14]. Сільський зелений туризм сприяє не тільки оздоровленню, а й соціально-економічному розвитку сільських громад. Він має потенціал стати повноцінною галуззю як на національному, так і на міжнародному рівні. Переважно розвиток туризму

спирається на особисті домогосподарства, здатні приймати обмежену кількість туристів, проте потенційно здатні привабити широке коло відвідувачів.

Більш розширене розуміння змісту та значення категорії «сільський зелений туризм» в контексті його розвитку структуроване на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1 – Сільський зелений туризм у розвитку села

Сільське населення традиційно відіграє ключову роль у збереженні культурної спадщини, звичаїв, ландшафтного середовища, що надає агротуристичним послугам характерні елементи національної ідентичності українського села.

Перспективним напрямком є впровадження новітніх технологій поводження зі сміттям, альтернативної енергетики, популяризація традиційного сільського життя та обрядів.

Ринок туристичних послуг є складною системою взаємодії, і зелений туризм формує в ньому окремий сегмент. Його основою є задоволення туристичних потреб, з урахуванням інтересів і можливостей обох сторін: надавачів і споживачів послуг.

Сільський зелений туризм і агротуризм мають спільні риси з екотуризмом, особливо в контексті збереження природи, місцевої культури та участі громади в туристичній діяльності. У таких господарствах часто пропонують екотуристичні розваги: кінні прогулянки, веломаршрути, природничі екскурсії, збирання грибів і ягід. Проте ці види туризму відрізняються за мотивацією туристів, тобто це відпочинок, пізнання чи залучення до традиційного укладу сільського життя, але спільним є кілька ключових факторів, що їх об'єднують:

1. Збереження природи – туристичні ініціативи часто орієнтовані на мінімальний вплив на довкілля, сприяючи охороні природних ресурсів і сталому розвитку.

2. Підтримка місцевої культури – сільський туризм та агротуризм, як і екотуризм, залучають туристів до традиційної культури, народних ремесел і місцевих звичаїв, допомагаючи зберегти унікальну ідентичність регіону.

3. Активна участь громади – в усіх цих видах туризму місцеві мешканці часто стають активними учасниками процесу, пропонуючи туристам локальні продукти, майстер-класи або екскурсії.

4. Екологічна освіта – туристи отримують знання про важливість збереження природи, сталого землеробства та етичного споживання.

Таким чином, ці фактори не лише сприяють захисту природи, а й дають змогу туристам побачити автентичну культуру та долучитися до екологічно відповідального способу подорожей.

1.3 Стратегії розвитку туризму на засадах екосвідомості

Екосвідомість зазвичай розглядається як специфічна форма свідомості, що формує уявлення та ставлення до взаємодії між людиною та природою. Однак одностайного визначення цього поняття не існує. Науковці виділяють щонайменше три основні підходи до його розуміння. У першому – екологічна свідомість трактується як раціональне осмислення взаємозв'язку людини, суспільства та довкілля у контексті сучасності й майбуття, що потребує гармонізації відносин. Другий підхід зображає її як звичайну свідомість, наповнену екологічними смислами. Третій — розглядає її як сукупність знань, переконань, моделей поведінки й технологій у взаємодії з природним середовищем.

Найпоширенішою нині є класифікація, що виокремлює три типи за домінуванням того чи іншого чинника: людини, природи або їхньої взаємодії: антропоцентричний тип, природоцентричний тип, екоцентричний тип [15].

Антропоцентрична свідомість базується на переконанні у вищості людини над природою, яку розглядають як ресурс, що існує для задоволення людських потреб. Ця модель бачить світ ієрархічно: на вершині — людина, нижче — створені нею об'єкти, і внизу — природа, цінність якої визначається її корисністю. Таке сприйняття світу, сформоване ще на ранніх етапах цивілізації, пронизує всі сфери людської діяльності і, на думку багатьох учених, є першопричиною нинішньої екологічної кризи.

Природоцентричний підхід у свідомості відтворює уявлення, що були притаманні первісним спільнотам. Тут домінує переконання, що природа — найвища цінність, а людина є лише її частиною. У цій картині світу головною метою взаємодії є збереження біорізноманіття, а не його експлуатація. Розвиток людства повинен підкорятись законам природної еволюції, така позиція знайшла відображення в діяльності екологічних організацій, зокрема європейських «зелених», і навіть у радикальних рухах, які ставлять під сумнів саме існування сучасної цивілізації. Прихильники цього підходу часто

пропонують сценарії, що включають добровільне самообмеження задля гармонії з природою.

Екоцентризм на перше місце ставить взаємозв'язок та співрозвиток людини й природи. Людина тут — не володар, а рівноправний член єдиної екологічної системи. Відкидається будь-яка ієрархія, адже інтелект не дає права на домінування, а навпаки — покладає відповідальність. Мета взаємодії — не лише користь для людини, а й благо всієї екосистеми. Екоцентризм передбачає коеволюційний розвиток — одночасне гармонійне вдосконалення природи й суспільства.

Екоцентристські ідеї були глибоко розвинені у концепції ноосфери — нової форми біосфери, трансформованої людським розумом. У цій системі природа і цивілізація не конфліктують, а взаємодіють. Екоцентрична свідомість відображає баланс прагматичних і гуманістичних цінностей у ставленні до природи.

Згодом виникла інша схема типології, доповнена віссю «антропоцентризм – природоцентризм» та другою віссю — «егоорієнтація – екоорієнтація». У результаті було виокремлено чотири типи екосвідомості:

1. Егоорієнтований природоцентризм — природа сприймається як джерело всього, але важливим залишається тільки особисте благополуччя.
2. Екоорієнтований природоцентризм — природа є абсолютною цінністю, а людина — лише одна з її складових.
3. Егоорієнтований антропоцентризм — людина визнається центром буття, а природа — засіб досягнення її цілей.
4. Екоорієнтований антропоцентризм — людина є цінністю, але її дії спрямовані на збереження гармонійного світу, який розглядається як живий організм.

У сучасному світі туризм відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку регіонів, але водночас може негативно впливати на довкілля. Екосвідомий підхід до туризму допомагає мінімізувати шкідливий

вплив на природу, сприяє збереженню культурної спадщини та підтримує місцеві громади [15].

Екотуризм є одним із ключових напрямів екосвідомого туризму, його особливістю є мінімальний вплив на довкілля та сприяння збереженню природних екосистем. Для успішного розвитку туризму на засадах екосвідомості необхідно впроваджувати державну та регіональну політику, яка враховує екологічні стандарти та принципи сталого розвитку. Для досягнення цих цілей важливо розробити ефективні стратегії, що враховують екологічні аспекти та етичні принципи ведення туристичної діяльності (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Стратегії, що враховують екологічні аспекти та етичні принципи ведення туристичної діяльності

Назва стратегії	Заходи для реалізації
Екологічно відповідальна туристична політика	1. Введення екологічних сертифікатів для готелів, ресторанів та туристичних об'єктів. 2. Стимулювання сталого розвитку через державні програми та фінансові інструменти, такі як гранти та субсидії. 3. Контроль за збереженням природних ресурсів через жорсткі екологічні норми для туристичних об'єктів.
Розвиток екотуризму та природоохоронних територій	1. Збільшення кількості природоохоронних територій та їх інтеграція в туристичні маршрути. 2. Розвиток екоінфраструктури, включаючи створення екологічних маршрутів, екологічно чистих зон відпочинку. 3. Популяризація екотуризму через освітні кампанії та екологічне виховання туристів.
Навчання туристів екосвідомості	1. Запроваджувати просвітницькі заходи щодо відповідального споживання ресурсів під час подорожей. 2. Розвивати екотуристичні програми, які вчать туристів основам сталого туризму. 3. Популяризувати місцеві екологічні проєкти, залучаючи туристів до їх підтримки.
Екологічні технології в туристичному секторі	1. Впровадження енергоефективних технологій у готелях та туристичних комплексах. 2. Використання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі та вітрогенератори.

	3. Оптимізація туристичних маршрутів для зниження екологічного навантаження.
Підтримка місцевих громад та екотуристичних ініціатив	1. Сприяння розвитку локальних підприємств, що пропонують екологічно чисті продукти та послуги. 2. Впровадження програм підтримки традиційного способу життя, який гармонійно взаємодіє з природою. 3. Розвиток зеленого туризму, який залучає туристів до життя місцевих громад та їх екологічних практик.

Освітні ініціативи допомагають формувати у туристів усвідомлене ставлення до природи та культурної спадщини. Сучасні технології можуть значно зменшити негативний вплив туризму на природу. Участь місцевих громад у розвитку екотуризму є ключовим чинником успіху в розвитку села на засадах екосвідомості.

Таким чином, розвиток туризму на засадах екосвідомості є важливим кроком до збереження природних ресурсів та сталого розвитку суспільства. Реалізація стратегій, що включають екологічну політику, розвиток екотуризму, впровадження екотехнологій та підтримку місцевих громад, сприятиме формуванню свідомого та відповідального туристичного середовища.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

2.1 Аналіз діяльності зеленої садиби «Альпіна Софі» за 2022-2024 роки

Зелена садиба «Альпіна Софі» знаходиться на вул. Сонячна у с. Рудківці, Хмельницька область, Україна [16].

Зелена оселя «Альпіна Софі» розташована в селі Рудківці, котре знаходиться на високому нагірному березі Дністра при впадінні в нього річки Матірки (давня назва річки Боричова), долина якої нині утворює ложе Дністровського водосховища. До річки Дністер від садиби необхідно пройти лише 300 м.

Зелена садиба була заснована на базі земельної ділянки мальовничої місцини у 2017 році сім'єю Штефлюків. На протязі двох наступних років оселя зазнала значних змін, було збудовано ще один корпус, поставлено альтанки, басейн для відвідувачів. У 2024 році було добудовано ще один будок за енергоефективною технологією. Зміна місткості номерного фонду садиби показана у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Аналіз номерного фонду ЗС «Альпіна Софі» протягом 2022-2024 років

Номерний фонд	Кількість номерів		Зміна кількості
	2022	2024	2024-2022
2-місний номер	8	10	+2
3-місний номер	7	12	+5
4-місний номер	3	4	+1

Більшість гостей садибине не можуть на час відпочинку відмовитись від благ цивілізації, тому власники оселі пропонують номери облаштовані санвузлами та душовими кабінами, доступом до бездротового Інтернету. Також

на території є зелені майданчики для ігор на повітрі, альтанки, мангали та інше. Крім того, для гостей зеленої садиби в 2021 році було облаштовано басейн. Для охочих на вибір зелена садиба пропонує одноразове чи дворазове харчування. Для приготування страв господарі використовують екологічно чисті продукти (молоко, кисле молоко, сало, м'ясо) або вирощені та зібрані безпосередньо власником (овочі, фрукти, ягоди, гриби), а також спіймана риба в довколишніх водоймах. Відсутні компоненти господарі купують на ринку в Новій Ушиці.

Окрім надання житла власники садиби піклуються про насичену програму для відвідувачів. Зелена садиба «Альпіна Софі» пропагує активний і здоровий відпочинок: з колективними спортивними забавами між гостями, організацією походів для відвідування природних місцин або культурно-історичних пам'яток.

Одна з переваг роботи зеленої садиби це фактична відсутність витрат на персонал. Керівником садиби є власник оселі, а його помічниками члени його сім'ї. Також за домовлену плату залучатися помічниця та іноді кухар.

У гостей садиби є можливість замовити сніданок, проте гості садиби можуть користуватися кухнею, обладнаною всім необхідним (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Перелік додаткових послуг, які надає ЗС «Альпіна Софі»

Послуга	Умова отримання
Риболовля на човні	договірна
Ситні та корисні сніданки, обіди та вечері	договірна
Самостійне приготування їжі на мангалі, користування вуличними альтанками і столиками	безкоштовно
Купання в басейні	безкоштовно
Паркування автомобіля на території садиби, цілодобове відеоспостереження	безкоштовно
Цілодобовий безкоштовний бездротовий інтернет	безкоштовно
Гойдалки, гірки, ігри у пісочниці	безкоштовно

Таким чином, Зелена садиба «Альпіна Софі» створена для забезпечення комфортного та затишного відпочинку. Вона пропонує сучасні номери, оснащені індивідуальними санвузлами, необхідними меблями та доступом до Wi-Fi. Гості можуть насолоджуватися персональним виходом на терасу та мальовничими краєвидами річки Дністер.

Послуги садиби охоплюють такі основні напрямки: розміщення, організація харчування, розважальні програми, додаткові можливості. Серед додаткових послуг є відпочинок на затишній літній терасі, для відпочинку дітей можливо використовувати дитячий майданчик, альтанки, є загальнодоступна кухня, мангали, контрольована автостоянка, а також прогулянки до соснового лісу, магазин та бар у селі, що робить відпочинок максимально комфортним та насиченим.

З даних рисунку 2.1 очевидно, що вартість проживання збільшувалась у 2023 році та 2024 році на 200 та 100 грн відповідно. Це пов'язано з інфляційними процесами в Україні та збільшенням витрат на утримання території садиби у належному стані.

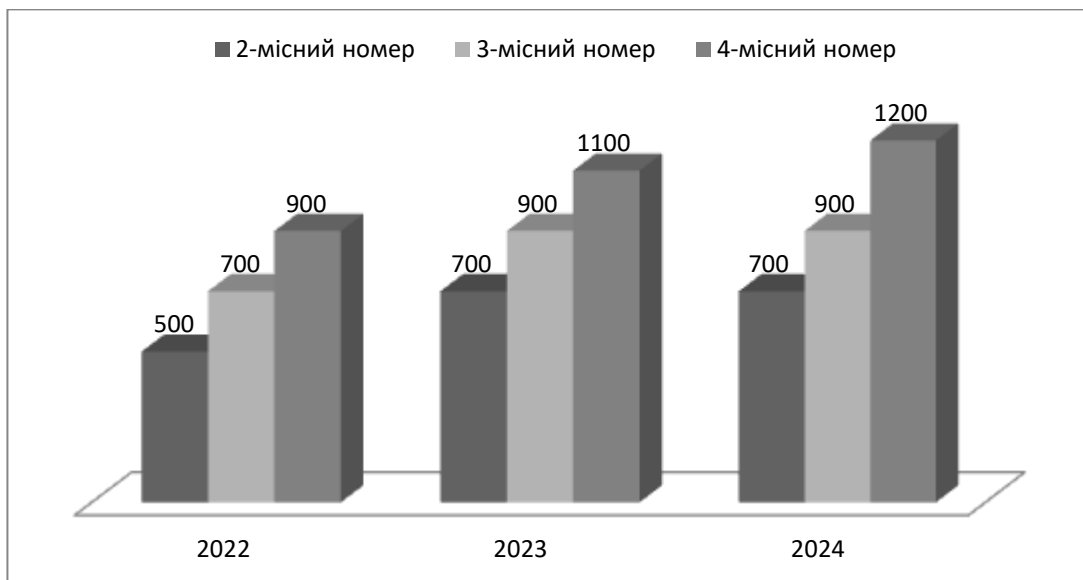

Рисунок 2.1 – Зміна вартості номерного фонду зеленої садиби «Альпіна Софі» протягом 2022-2024 років

Основний дохід садиби залежить від сезонності та попиту на її послуги (рисунок 2.2). Високий сезон роботи зеленої садиби становить п'ять місяців: травень, червень, липень, серпень, вересень. Залежно від погоди сезон може бути розширений на квітень та жовтень місяці. В іншу пору року садиба не працює на прийом відвідувачів, адже спеціалізується на купальному відпочинку в теплу пору року. Незважаючи на те що протягом аналізованого періоду роботи триває повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, діяльність зеленої садиби не припиняється, а у власників є потреба у пошуку нових ідей для розвитку бізнесу.

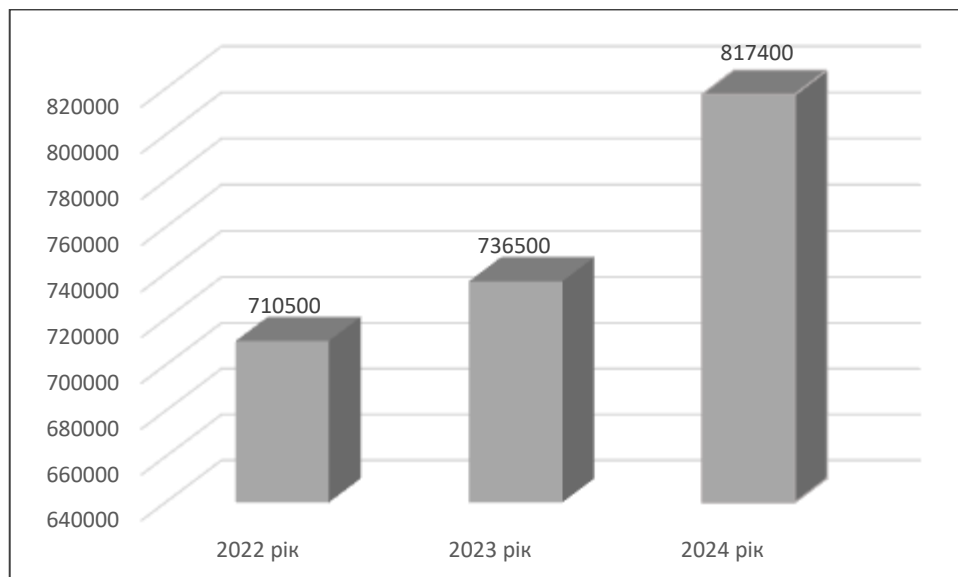

Рисунок 2.2 – Зміна доходу зеленої садиби «Альпіна Софі» протягом 2022-2024 років

Отже, у 2024 році зелена садиба «Альпіна Софі» отримала більший дохід на 106900 грн порівняно з 2022 роком, тобто відбулось зростання на 15%.

На початку 2022 року, коли на території України розпочалися військові дії, очікувалось, що туристичний сезон не відбудеться. Однак із приходом весняного тепла мешканці Хмельниччини та переселенці відчували потребу у відпочинку та психологічному відновленні. Всупереч прогнозам, сезон все ж відбувся. Зелена садиба «Альпіна Софі» приймала гостей, хоч їхня кількість

була дещо меншою, ніж у доковідний період. Попри всі виклики та труднощі, заклад продовжив свою діяльність, забезпечуючи комфортний відпочинок та отримуючи стабільний дохід.

2.2 Аналіз туристично-рекреаційних ресурсів Хмельницької області як основи для розвитку сільського (зеленого) туризму

Хмельницька область розташована у центральній частині Західного Поділля. Територія області становить 20,6 тис. км², що складає 3,4 % площі України. Станом на початок 2024 року чисельність населення області становила близько 1,2 млн осіб, з яких приблизно 49 % проживає у сільській місцевості. Регіон межує з сімома областями, зокрема Тернопільською, Вінницькою та Чернівецькою, що сприяє формуванню транскордонних та міжобласних туристичних маршрутів [17].

Клімат помірно континентальний, із відносно м'якою зимою та теплою вологовмісною весною й літом. Рельєф переважно рівнинний з елементами пагористості, що забезпечує сприятливі умови для сільського туризму, зокрема активного відпочинку на природі [18].

Хмельниччина вирізняється великою кількістю унікальних природних об'єктів та рекреаційних ресурсів. На території області функціонує один з найбільших національних природних парків України — НПП «Подільські Товтри», загальна площа якого становить 2613 км² [19]. Парк охоплює унікальні ландшафти Товтрового кряжу, каньйоноподібні долини річки Дністер і Смотрич, а також численні ендемічні та реліктові види флори й фауни.

Також функціонує НПП «Мале Полісся» в Шепетівському районі, який є осередком водно-болотних угідь, озер, соснових лісів [20]. Цей парк має високий рекреаційний потенціал, зокрема для екологічних екскурсій, рибальства, фототуризму.

Усього в області — понад 460 природоохоронних територій, зокрема заказники, пам'ятки природи, лісопарки. Гідрологічний ресурсний фонд включає понад 120 малих річок (найбільші: Дністер, Південний Буг, Збруч, Смотрич), 15 водосховищ, близько 400 ставків, придатних для рекреаційного використання [21].

Хмельниччина — регіон з багатою історико-культурною спадщиною. На її території нараховується понад 1700 пам'яток архітектури, археології, історії. Найвідомішими, на основі яких формуються найбільш популярні маршрути є:

- Кам'янець-Подільська фортеця — об'єкт національного значення, відомий в Україні та за її межами;
- Меджибізький замок — одна з найстаріших оборонних споруд України;
- Маліївецький палацово-парковий комплекс, Самчики, Старокостянтинівський замок, Палац Орловських, численні сільські храми та костели [22; 23].

Історичні об'єкти гармонійно поєднані з природним ландшафтом, що створює привабливі умови для туристичних маршрутів етнокультурного та релігійного характеру.

Сільське населення області характеризується високим рівнем збереження етнографічних традицій, ремесел, фольклору. Велика кількість сільських домогосподарств у межах колишніх ОТГ мають потенціал до перетворення на агросадиби. Частина з них вже бере участь у програмі підтримки сільського туризму, наприклад в районах Кам'янець-Подільський, Дунаєвецький, Полонський [24].

Станом на 2024 рік офіційно зареєстровано понад 45 агросадиб, а неофіційно їх є вдвічі більше. Найбільше таких господарств функціонує у Кам'янець-Подільському районі — понад 20 агроосель, включно з тими, що надають тематичні етнотури [25; 26]. Зелена садиба «Альпіна Софі» входить до числа найбільш популярних садиб (таблиця 2.3)

Таблиця 2.3 – Найбільш популярні за аналізом відгуків гостей агросадиби Хмельницької області

Назва агросадиби	Адреса (р-н/село)	Послуги / Особливості
Агрооселя «Любава»	Славутський р-н, с. Стригани, вул. Одухи, 78	Приватна; проживання, харчування
«Лісовичок» (Зелена зона відпочинку)	автодорога Хмельницький–Рівне, за 2 км від Славути	Приватна; проживання, харчування
Агрооселя «Миньківці-500»	Славутський р-н, с. Миньківці, вул. Центральна, 72	Приватна; водні процедури, лікування глинами
Агрооселя «Радіснянка»	Красилівський р-н, с. Радісне, вул. Центральна, 60	Приватна; кімнати з комфортом, домашня кухня, рибалка, ліс, озера, альтанка, мангал
Агрооселя «Родинне гніздечко»	Красилівський р-н, с. Котюржинці, Урочище Згар	Фермерське господарство; комфорт, сауна, баня, домашня кухня, банкетні зали, ліс, рибалка
Приватна садиба «Вілла – дві ріки»	Кам'янець-Подільський р-н, с. Велика Слобідка, вул. Центральна, 33	Приватна; кімнати із зручностями, домашня кухня, рибалка
Приватна садиба «Тарас Бульба»	Кам'янець-Подільський р-н, с. Устя, вул. Леніна, 25	Приватна; кімнати з комфортом, домашня кухня, рибалка
Приватна садиба «Хмільна застава»	Кам'янець-Подільський р-н, с. Руда	Приватна; кімнати із зручностями, домашня кухня, рибалка
Приватна садиба «Смачна колиба»	Кам'янець-Подільський р-н, с. Гаврилівці	Приватна; кімнати із зручностями, домашня кухня, рибалка
Приватна садиба «Тиша»	Білогірський р-н, с. Гурщина	Приватна; харчування, рибалка, збір грибів
Агрооселя «Альпіна Софі»	Новоушицький район, с. Рутківці	Приватна: проживання, харчування, екскурсії, рибалка

Хмельниччина має велику кількість соціально-трудових ресурсів для надання послуг у сфері туризму, включаючи екскурсійне супроводження, домашню кухню, послуги з трансферу, виготовлення сувенірів.

У Хмельницькій області щороку проводиться низка туристично-культурних фестивалів, які сприяють підвищенню туристичного іміджу регіону:

- фестиваль середньовічної культури «Terra Heroica» (Кам'янець-Подільський);
- фестиваль «Respublica» — музично-мистецький захід на базі історичних фортець;
- фестиваль ковалів і гончарів;
- етнофестиваль «Подільські товтри».

Ці події, як і у інших межах з Хмельниччиною областями, сприяють популяризації сільського туризму, формуванню нових маршрутів, просуванню регіонального бренду.

Виділимо у Хмельницькій області основні проблеми та перспективи розвитку сільського туризму [27].

Проблеми:

- нерозвиненість інфраструктури у частині сільських доріг, інтернет-покриття, логістики;
- недостатнє фінансування з боку держави та громади;
- обмежене розуміння мешканцями села можливостей сільського туризму як джерела прибутку;
- відсутність маркетингових знань для просування власного продукту.

Перспективи:

- розширення міжнародної співпраці, зокрема в межах транскордонних проектів з Польщею, Румунією;
- сертифікація агросадиб згідно зі стандартами програми «Українська гостинна хата»;
- проведення навчань і тренінгів для сільських господарів;

- запровадження «зелених» маршрутів: піших, велосипедних, кінних;
- розвиток зимового туризму (білий туризм) у святковий період.

Таким чином, Хмельницька область володіє значним природним, історико-культурним та людським потенціалом для розвитку сільського (зеленого) туризму. Наявність національних парків, історичних пам'яток, сприятливого клімату, автентичної культури та досвіду Волинської й інших областей є важливою основою для становлення туристичної галузі. Подальший розвиток можливий за умови підтримки з боку місцевих адміністрацій, міжнародних програм та активізації громадських ініціатив.

2.3 Аналіз екологічної свідомості на рівні України та Хмельницької області

Екологічна свідомість є одним із ключових індикаторів зрілості суспільства у контексті сталого розвитку. Вона відображає не лише рівень знань громадян щодо екологічних проблем, а й їхню мотивацію та здатність діяти задля збереження навколишнього природного середовища. В Україні проблема недостатнього рівня екологічної свідомості громадян є актуальною, оскільки стан довкілля залишається критичним у багатьох регіонах, а природоохоронна поведінка більшості громадян носить несистемний характер.

Результати всеукраїнських опитувань, проведених Центром Разумкова спільно з МБО «Екологія-Право-Людина» у 2015–2020 роках, показують, що понад 70% українців визнають вплив довкілля на їхнє здоров'я, а понад 80% вважають охорону природи важливою проблемою. Разом з тим, лише близько 1,7% українців є активними учасниками екологічного руху, а понад 40% визнають свою участь у шкідливих практиках, таких як спалювання листя чи сміття. Отже, виявляється розрив між ціннісними установками та реальними діями [28].

Світове дослідження цінностей проведене 2020 року виявило цікаву тенденцію: хоча 44,1% українців вважають, що захист довкілля важливіший за економічне зростання, практично така ж кількість (43,9%) віддає перевагу саме економічному розвитку, навіть якщо він завдає шкоди природі [28]. Цей факт свідчить про конфлікт між короткостроковими матеріальними вигодами та довгостроковим екологічним благополуччям у колективній свідомості.

Екологічна свідомість формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. До перших належать особистий досвід, сімейне виховання, освіта, а до других — діяльність держави, неурядових організацій, церкви, медіа та соціальних мереж. Наприклад, кампанії зі зменшення використання пластику або просування сортування сміття мають позитивний вплив на формування екологічних практик серед населення, особливо молоді. Водночас ЗМІ й соцмережі сприяють поширенню екотрендів і стимулюють масову увагу до проблем навколишнього середовища.

Підвищення екологічної свідомості в Україні можливе завдяки комплексному підходу: впровадженню екологічної освіти в усіх освітніх ланках, реалізації державних та громадських інформаційних кампаній, розвитку громадянської екологічної участі. Особливу роль відіграє формування екологічного світогляду у дитячому віці, а також створення інфраструктури, що полегшує екологічні практики (наприклад, пункти сортування, «зелені» громадські простори).

Екологічна свідомість українців є багатокомпонентним і динамічним явищем. Попри високий рівень декларованої стурбованості екологічними проблемами, на практиці громадяни часто не втілюють екологічні наміри в дії. Для подолання цієї суперечності необхідно посилити роль освіти, державної політики, медіа та громадських ініціатив. Формування відповідального ставлення до природи є не лише етичним обов'язком, але й умовою виживання людства в умовах глобальних екологічних викликів.

Екологічна свідомість регіонального рівня аналізується на основі даних місцевих органів влади, громадських організацій, соціологічних опитувань та

інформаційних кампаній, зокрема в межах програм Хмельницької міської ради, Хмельницької ОДА, а також ініціативи ГО «Енергетичний кластер». Такий підхід дозволяє поєднати декларативні оцінки з реальними практиками та інституційними механізмами екологічного залучення населення.

У структурі екологічної свідомості жителів Хмельницької області, згідно з результатами опитувань, домінує когнітивно-декларативний рівень. Більшість респондентів опитаних ГО «Енергетичний кластер» у 2023 році усвідомлюють значущість екологічних проблем, проте участь у практичних діях залишається обмеженою (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Усвідомлення значущості екологічних проблем мешканцями Хмельницької області

Параметр оцінки	Частка респондентів, %
Усвідомлюють важливість екології	78
Відчувають відповідальність	61
Брали участь у екоакціях	17
Сортують сміття	22
Підтримують заборону пластику	59

Серед позитивних практик варто відзначити:

- ініціативу «Япомагабокс» у м. Волочиськ, де школярі збирають кришечки та передають кошти на допомогу;
- освітню програму «Екопохід» для учнів Хмельницької ТГ;
- заходи в межах Стратегії розвитку громади на 2021-2025 роки, які включають екологічні проєкти за участю молоді.

Екоосвіта туристів — це процес формування у відвідувачів туристичних об'єктів екологічної свідомості, знань і навичок, які сприяють відповідальному ставленню до природи під час подорожей. Основна мета полягає у сприянні тому, щоб туристи:

- розуміли вплив туризму на довкілля;

- дотримувалися екологічних принципів поведінки в природному середовищі;
- приймали участь у природоохоронній діяльності (навіть пасивно — наприклад, не смітити, не знищувати флору і фауну).

У таблиці 2.5 наведено найактивніші напрямки екоосвіти туристів.

Таблиця 2.5 – Основні напрямки проведення екоосвіти туристів

Напрямок	Приклади реалізації
Інформаційна складова	Буклети, стенди, QR-коди з поясненням природної цінності об'єктів
Інформаційна складова	Буклети, стенди, QR-коди з поясненням природної цінності об'єктів
Поведінкові настанови	Правила поведінки: «Не лишай сліду», «Заборонено розпалювати вогонь», «Збирай сміття»
Освітні заходи	Екскурсії з гідами-екологами, лекції, тематичні квести
Виховання через досвід	Участь у прибиранні, посадках дерев, моніторингових акціях
Цифрова підтримка	Мобільні додатки, соціальні кампанії, інтерактивні карти

Для підвищення екосвідомості жителів та гостей Хмельниччини доцільно:

- впровадити повноцінну програму екологічної освіти в громадах;
- розширити інфраструктуру сортування та екозон відпочинку;
- створити волонтерські групи для поширення екосвідомості серед власників агросадіб;
- регулярно проводити публічні опитування щодо оцінки екологічної ситуації в громадах.

Отже, жителі та гості Хмельницької області виявляють готовність до участі в екологічних ініціативах, однак ця готовність часто не реалізується через структурні та соціальні обмеження. Проте наявність активних громадських організацій, освітніх програм та прикладів локального успіху свідчить про потенціал для сталого розвитку екологічної свідомості в регіоні. Комплексна екоосвіта, орієнтована на молодь і доросле населення, може стати каталізатором якісних змін у ставленні до природи.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

3.1 Рекомендації з упровадження екологічної освіти для зеленої садиби «Альпіна Софі» в селі Рутківці Хмельницької області

Екологічна освіта в контексті функціонування зелених садиб є ефективною формою неформального навчання, спрямованого на формування екологічної культури, розвиток екологічної самосвідомості та активізацію практичної діяльності, пов'язаної з охороною довкілля. У сфері сільського туризму екопросвітницька діяльність відіграє важливу роль як складова сталого розвитку, що водночас підвищує якість туристичного продукту. Зелена садиба «Альпіна Софі», розташована в природно привабливому регіоні Хмельницької області, має потенціал стати осередком інтеграції екологічної освіти та туристичної практики.

Село Рутківці розташоване в безпосередній близькості до долини річки Дністер і межує з Національним природним парком «Подільські Товтри». Садиба «Альпіна Софі» вирізняється сприятливим ландшафтом, високим рівнем екологічної чистоти, наявністю локального господарства, сезонного землеробства, а також традиційної подільської кухні. Вказані чинники створюють сприятливі умови для організації:

- навчальних туристичних маршрутів і пізнавальних екскурсій;
- відкритих природничо-орієнтованих майданчиків;
- демонстраційних систем сортування та компостування з освітнім компонентом.

Метою впровадження екологічної освіти серед гостей агросадиби є формування у відвідувачів (як дорослих, так і дітей) стійкого ставлення до природи та розвиток екологічної відповідальності шляхом інтерактивної участі у просвітницьких заходах.

Завдання, які необхідно досягнути в екопросвітницькій освіті:

1. Ознайомлення з місцевими природними особливостями;
2. Популяризація засад сталого способу життя та усвідомленого споживання;
3. Формування навичок екологічно відповідальної поведінки (сортування, компостування, ощадливе використання ресурсів);
4. Підвищення обізнаності щодо біорізноманіття Подільського краю.
5. Відтворення і популяризація традицій сільського традиційного природо-орієнтованого побуту.

Для ефективної організації екологічної освіти в агросадибі необхідно розробити тематичні напрями (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Тематичні напрями для організації екологічної освіти в зеленій садибі «Альпіна Софі»

Тематичний напрям	Запропоновані форми реалізації
Біорізноманіття	Пішохідні екскурсії, орнітологічні спостереження, природничі квести
Екологія побуту	Майстер-класи з компостування, сортування відходів, мінімізації пластику
Охорона водних ресурсів	Інформаційні презентації, практичні заняття з ощадного водокористування
Харчова екологія	Практикуми з приготування локальних страв, екскурсії на городи, на яких вирощують беладонну, нагідки, хрезантеми на насіння
Етноприродна традиція	Вивчення місцевих прикмет, виготовлення фіточаїв з місцевих трав, травознавство

Для впровадження тематичних напрямків потрібно створити інфраструктурне забезпечення:

- інформаційні стенди з QR-кодами щодо природного середовища регіону;
- тематична бібліотека з добіркою екологічної літератури;
- встановлення пунктів для роздільного збору відходів;
- демонстраційні компостні станції, екогрядки, екомаркування стежок без використання пластику.

Робота з дитячою аудиторією повинна проходити в ігровій формі або у формі спільного цікавого дозвілля:

- проведення екологічних ігор та квестів («Зелена мандрівка», «Природне лото»);
- арт-терапевтичні заняття з використанням природних матеріалів;
- залучення до прослуховування та обговорення екоказок та фільмів на екологічну тематику.

Залученню нових клієнтів сприятимуть комунікаційні стратегії спрямовані на підтримку активності садиби у соціальних мережах із регулярним публікуванням екоінформації; ведення блогу або тематичного розділу на сторінці в соцмережі з освітніми матеріалами; розроблення інструкцій з екоповедінки для гостей; налагодження партнерства з екологічними громадськими організаціями, закладами освіти, екоактивістами.

Екологічний імідж туристичного бізнесу – це уявлення туристичної фірми як тієї, що піклується про навколишнє середовище та сталий розвиток. Він включає в себе репутацію фірми щодо її екологічної відповідальності, а також заходи, які вона робить для зменшення шкідливого впливу на природу.

Екологічні ініціативи можуть призвести до економії ресурсів та зниження витрат. Екологічний імідж може стати конкурентною перевагою та залучити клієнтів. Екологічна відповідальність сприяє формуванню позитивного іміджу компанії. Важливо інформувати туристів про екологічні ініціативи компанії та заохочувати їх до екологічно свідомої поведінки. Екологічний імідж стає дедалі суттєвішим для туристичного бізнесу, адже він демонструє цінності та відповідальність компанії перед соціумом та довкіллям.

Очікувані результати впровадження екопросвітницької програми узагальнені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Очікувані результати впровадження екопросвітницької програми

На кого спрямований вплив	Очікувані результати
Гості	Зростання рівня екологічної свідомості та практичних екознань
Господарі садиби	Утвердження екологічного іміджу, урізноманітнення послуг
Місцева спільнота	Підвищення екологічної активності, наслідування позитивного прикладу
Природне середовище	Зменшення антропогенного навантаження, підтримка біорізноманіття

Зменшення антропогенного навантаження в сільському зеленому туризмі є важливим аспектом сталого розвитку рекреаційної локальної території. Це дозволяє зберегти природне середовище, сприяє гармонійному співіснуванню людини з природою та підтримує біорізноманіття. Основні методи для зменшення антропогенного впливу в «Альпіна Софі»: контрольоване навантаження на природні території, регулювання кількості відвідувачів у популярних туристичних місцях; заохочення туристів до свідомого споживання ресурсів, дотримання правил природоохоронних зон; використання альтернативних джерел енергії, зокрема сонячних панелей; розвиток органічного землеробства без використання синтетичних хімічних добрив.

Екологічна освіта туристів передбачає проведення екскурсій, навчальних семінарів, інтерактивних майстер-класів, які сприяють розумінню важливості охорони природи; висаджування дерев, відновлення водних ресурсів через очищення берегів від сміття, підтримка заповідних територій через волонтерське прибирання територій. Ці заходи сприяють збереженню

природного середовища та формують відповідальний підхід до розвитку туризму серед місцевих мешканців та гостей.

Таким чином, садиба «Альпіна Софі» у селі Рутківці має суттєвий потенціал для розвитку екологічної освіти в умовах сільського туризму. Завдяки сприятливому географічному положенню, наявності природних та культурних ресурсів, а також прагненню господарів до сталого розвитку, можливо не лише впровадити комплексну екологічну просвітницьку програму, але й сформувати успішну модель поєднання туризму та екоосвіти. Запропоновані підходи відповідають вимогам сучасної екопрактики, сприятимуть підвищенню еколого-освітнього рівня туристів та підтримці локального екологічного середовища.

3.2 Розробка системи збору пластикових та скляних відходів у селі Рутківці на 2026-2030 роки

Сортування твердих побутових відходів є одним із ключових елементів системи сталого управління відходами та екологічної безпеки. У контексті України, де понад 30 % населення проживає в сільській місцевості, проблема несортованого сміття набуває особливої актуальності, оскільки саме села часто залишаються поза фокусом господарської політики у сфері поводження з відходами [29]. Несанкціоновані звалища, які виникають на околицях сіл, призводять до забруднення ґрунтів, поверхневих та підземних вод, а також спричиняють загрозу для локальної флори і фауни. Стихійне спалювання сміття, поширене в багатьох селах, є джерелом діоксинів і важких металів, що мають канцерогенну дію. Запровадження сортування на місцях дозволяє значно зменшити обсяг відходів, які потрапляють на полігони, та уникнути неконтрольованих екологічних наслідків.

Сортування відходів у сільській громаді має потужний просвітницький потенціал. Формування культури роздільного збору сміття сприяє підвищенню

загального рівня екологічної свідомості населення, особливо серед молоді. За умов обмеженого доступу до екологічної освіти в селах, практичне впровадження сортування може виконувати функцію неформального навчання для всієї громади [30].

Відповідно до Закону України «Про відходи» та Національної стратегії управління відходами до 2030 року, муніципалітети зобов'язані забезпечити впровадження системи роздільного збору [31; 32]. Хоча механізми підтримки для сільських територій залишаються обмеженими, впровадження сортування у громадах дає змогу відповідати законодавчим вимогам і стати прикладом для отримання зовнішнього фінансування (грантів, субвенцій, технічної допомоги). Сортування сміття в селах є інструментом досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема ЦСР 11 («Сталий розвиток громад») і ЦСР 12 («Відповідальне споживання та виробництво»). Воно сприяє формуванню кругової економіки на локальному рівні, залученню мешканців до прийняття рішень і довготривалому збереженню якості довкілля [33].

Метою рекомендації є створення сталої системи сортування побутових відходів, зокрема збору пластикових пляшок та скла, у селі Рутківці. Ініціатива покликана зменшити обсяг сміття, покращити санітарно-екологічний стан громади та підвищити рівень екологічної свідомості населення. Проєкт передбачає встановлення сортувальних баків, інформаційну кампанію, налагодження логістики вивезення відсортованої сировини та кооперацію з місцевими мешканцями й садибами з ініціативи «Альпіна Софі».

Цілі, які плануються до досягнення в межах реалізації ініціативи:

- зменшення кількості несортованих побутових відходів на 40% за 2 роки;
- організація стабільного збору пластикової тари (PET-пляшки) та скла;
- формування екологічної культури серед мешканців та гостей громади;
- запуск циклічної логістики вивезення вторсировини на переробку.

Основні заходи, які дадуть можливість реалізувати ініціативу:

- встановлення контейнерів для пластику, скла;

- проведення інформаційних зустрічей для мешканців;
- укладення договорів з регіональними операторами з вивезення вторсировини.

Проект спрямований, як на цільову аудиторію, на постійних мешканців села, гостей садиб зеленого туризму, молодь, місцевих підприємців.

Етапи реалізації проекту зведені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Етапи реалізації проекту зі збору вторсировини

Етап	Період реалізації	Зміст
I етап	I квартал 2026	Підготовка, аналіз локацій, опитування, дизайн інформаційних матеріалів
II етап	II–III квартал 2026	Закупівля та встановлення баків, навчальні зустрічі
III етап	2027	Повномасштабний запуск, логістика збору вторсировини
IV етап	2028-2030	Підсумкова оцінка, вдосконалення системи, масштабування на сусідні села

Реалізація системи сортування та збору пластикових пляшок у Рутківцях є необхідною умовою для екологізації громади та розвитку соціальної відповідальності. Основні показники, на основі яких визначається економічне обґрунтування проекту зведені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Вихідні дані для реалізації проекту зі збору вторсировини

Показник	Пластик	Скло
Щорічний обсяг	300 кг	700 кг
Ціна за 1 кг вторсировини	4,00 грн	1,50 грн
Щорічний дохід	1 200 грн	1 050 грн
Витрати на запуск (контейнери)	5 000 грн	4 500 грн
Щорічні витрати (логістика по селу)	800 грн	500 грн

Проект є фінансово необтяжливим, має високий соціальний ефект та потенціал для масштабування (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5 – Окупність системи збору пластику та скла, грн

Рік	Витрати	Дохід від пластику	Дохід від скла	Загальний дохід	Сальдо (дохід – витрати)
2026	9 500 (5 000 + 4 500)	1 200	1 050	2 250	–7 250
2027	1 300 (800 + 500)	1 200	1 050	2 250	+950
2028	1 300	1 200	1 050	2 250	+950
2029	1 300	1 200	1 050	2 250	+950
2030	1 300	1 200	1 050	2 250	+950

Впровадження запланованих заходів дозволить перетворити село на екологічно орієнтовану спільноту з відповідальною моделлю поводження з відходами. Окупність всієї системи «пластик та скло» становить 10 років при умові не отримання грантів. За умови отримання гранту або безповоротної фінансової підтримки на етапі старту (витрати 2026 року), проект виходить на самоокупність вже з 2-го року (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6 – Окупність проекту з урахуванням грантового фінансування стартових витрат, грн

Рік	Витрати на логістику	Дохід (пластик і скло)	Сальдо (дохід – витрати)
2026	0	2 250	+2 250
2027	1 300	2 250	+950
2028	1 300	2 250	+950
2029	1 300	2 250	+950
2030	1 300	2 250	+950

При цьому грант покриває 100 % інвестиційних витрат на контейнери (пластик та скло) 9 500 грн. Садиба сплачує лише щорічні експлуатаційні витрати (логістика, обслуговування), а дохід є сталим.

Додаткові вигоди при кожному варіанті фінансування – це зменшення сміття, відповідність принципам сталого туризму, підвищення рейтингу садиби, можливість участі в еко-грантах. Система повністю самоокупна й прибуткова без жодних ризиків, а якщо обсяг зібраної вторсировини зросте від надходжень з сусідніх сіл, то дохід зросте ще швидше.

Розроблені пропозиції узагальнено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Рекомендовані пропозиції щодо удосконалення розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості

№ з/п	Назва заходу	Зміст заходу	Очікуваний результат
1	Впровадження екологічної освіти для туристів	Організація майстер-класів, екскурсій, лекцій, природничих квестів для дітей і дорослих	Підвищення екологічної свідомості відвідувачів, створення позитивного іміджу садиби
2	Розвиток інфраструктури сортування відходів	Встановлення контейнерів для пластику, скла, органіки, інформаційних стендів, облаштування компостних ям	Зменшення обсягів сміття, впровадження практик сталого управління ресурсами
3	Організація екостежок та освітніх маршрутів	Ознакування екологічних маршрутів, встановлення QR-кодів для самостійного ознайомлення з флорою і фауною	Залучення туристів до активного й усвідомленого пізнання природи
4	Екологічні ігри для дітей	Проведення екоігор, казкотерапії, арт-занять на тему охорони природи	Формування екологічної культури у дітей через гру й творчість
5	Популяризація традиційного природоорієнтованого побуту	Ознайомлення з місцевими ремеслами, збирання і приготування фіточаїв, травознавство	Відродження локальних екоснать, зацікавлення туристів автентичністю
6	Комунікаційна стратегія просування екоіміджу	Ведення соцмереж, публікації екоінформації, партнерство з громадськими організаціями	Підвищення впізнаваності садиби як екологічно відповідального туристичного об'єкта
7	Мотивація місцевої громади	Залучення мешканців до волонтерства, сортування, участі у прибираннях, підтримці природних територій	Підвищення рівня екосвідомості в громаді, соціальна згуртованість

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було розкрито теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку сільського зеленого туризму на засадах екологічної свідомості з урахуванням локального прикладу – зеленої садиби «Альпіна Софі» в селі Рутківці Хмельницької області. У роботі висвітлено актуальність впровадження екологічних практик у сферу сільського туризму в умовах глобальної екологічної кризи та трансформацій сільських громад.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що сільський зелений туризм є однією з ефективних форм активізації місцевих ініціатив, розвитку малого підприємництва та збереження навколишнього середовища. Особливістю цього виду туризму є тісний зв'язок із природою, локальною культурою та етнотрадиціями, що створює передумови для гармонійного поєднання економічної вигоди та екологічної відповідальності. У свою чергу, формування екологічної свідомості туристів та господарів садиб виступає необхідною умовою для переходу до сталого туризму.

Окреслено ключові теоретичні концепти екосвідомості, що включають антропоцентричний, природоцентричний та екоцентричний підходи. Аналіз типологій екологічної свідомості дозволив визначити, що сучасна практика зеленого туризму потребує орієнтації на екоорієнтований антропоцентризм – модель, в якій людина визнає свою відповідальність за довкілля, зберігаючи баланс між розвитком і природоохоронними інтересами.

Проведений аналіз діяльності зеленої садиби «Альпіна Софі» виявив позитивну динаміку зростання її місткості, доходів та асортименту туристичних послуг. Значну увагу приділено екологічному способу господарювання, зокрема використанню локальних продуктів, впровадженню енергоефективних рішень та створенню комфортного середовища для відпочинку. Садиба демонструє потенціал для подальшого розвитку у напрямку екопросвітництва та екоініціатив.

У межах регіонального аналізу було встановлено, що Хмельницька область має значний природний, історико-культурний та людський потенціал для розвитку сільського туризму. Водночас проблемними залишаються питання інфраструктури, маркетингової підтримки та екологічної освіти населення. Статистичні дані свідчать про невисокий рівень практичної екологічної свідомості мешканців, попри загальну декларативну підтримку охорони природи.

Запропоновані в роботі рекомендації з упровадження екологічної освіти на базі агросадиби «Альпіна Софі» мають комплексний характер: від розробки тематичних модулів до створення відповідної інфраструктури та комунікаційної стратегії. Особлива увага приділена дитячій аудиторії, інтерактивним формам навчання та просвітницьким заходам. Така система дозволяє не лише поширювати знання, а й формувати сталі моделі поведінки у туристів.

Обґрунтовано доцільність запровадження системи збору пластикових і скляних відходів у селі Рутківці, зокрема в агросадибі. Проведено економічні розрахунки, які засвідчили, що навіть за мінімальних витрат ця ініціатива окупається в середньостроковій перспективі, а за умови грантового фінансування – є прибутковою вже з першого року реалізації. Водночас, найбільшу цінність має не лише економічна, а екологічна та соціальна ефективність: зменшення забруднення, зміцнення громадської участі, підвищення іміджу садиби.

Таким чином, практичне значення результатів полягає у можливості впровадження розроблених рекомендацій у діяльність конкретної агросадиби, а також їх масштабування на інші регіони України. Впровадження екологічної освіти в сільському туризмі є дієвим інструментом формування екологічної культури, підтримки місцевого розвитку та зміцнення екоорієнтованого туристичного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тищук І. В. Регіональні механізми стимулювання підприємництва у сфері сільського зеленого туризму: дис. ... доктора екон. наук : 08.00.05 / І. В. Тищук. Мукачєво, 2018. 292 с.
2. Гоцелюк А. Ю. Сільський зелений туризм – пріоритетний напрям диверсифікації економіки сільських територій Миколаївської області. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 2. Т. 2. С. 174-177.
3. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. / Т. І. Ткаченко. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.
4. Іванова В. Г. Сільський туризм» як категорія науки адміністративного права та законодавства України. Право і суспільство. 2010. № 3. С. 119-125.
5. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навчальний посібник. Чернівці: Книги–XXI, 2003. 300 с.
6. Папп В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України. Агросвіт. 2015. № 18. С. 17-22.
7. Соколова А. О. Зелений туризм як форма самозайнятості сільського населення Волині. Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України. Тернопіль: Крок, 2013. С. 377-380.
8. Биркович В. І. Розвиток сільського туризму в депресивних регіонах України: економіко-правовий аспект. [Електронний ресурс]. – <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September 09/05.htm>.
9. Черкаська Н. В., Шейкін О. І. Щодо умов здійснення сільського туризму в Україні. Форум права. 2012. № 3. С. 808-813.
10. Про особисте селянське господарство: Закон України: №742-IV від 15 травня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 29. С. 232.

11. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
12. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12. [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
13. Програма добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба». [Електронний ресурс]. – <http://www.greentour.com.ua/Ukrainian/category/low>.
14. Прокопа І. Агротуризм в контексті сільського розвитку. [Електронний ресурс]. – <http://www.greentour.com.ua/uk/Ukrainian/progress>.
15. Екологічна психологія в Україні. Екологічна свідомість. [Електронний ресурс]. – <http://ecopsy.com.ua/index.php/laboratoriia/napriamky-doslidzhen1/23-ekolohichna-svidomist>.
16. Альпіна Софі садиба на Дністрі. [Електронний ресурс]. – <https://www.facebook.com/alpinasofi.dnister/>.
17. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – <https://www.minregion.gov.ua>.
18. Департамент агропромислового розвитку Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – <https://agr.km.gov.ua>.
19. Національний природний парк «Подільські Товтри» [Електронний ресурс]. – <https://tovtry.org.ua>.
20. Національний природний парк «Мале Полісся» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://male-polissya.in.ua>.
21. Департамент економіки Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – <https://economy-km.gov.ua>.
22. Кам'янець-Подільський туристичний інформаційний центр [Електронний ресурс]. – <https://kp-turizm.info>.
23. ВелоКам'янець. Карта маршрутів [Електронний ресурс]. – <https://velokp.in.ua>.

24. Хмельницька міська рада. Туризм [Електронний ресурс]. – <https://khm.gov.ua/tourism>.
25. Агросадиби Хмельницької області. Туризм Хмельниччини. 2017. [Електронний ресурс] –<http://turist.km.ua>.
26. Агро-Центр. ТОП агросадиб Хмельниччини [Електронний ресурс]. – <https://news.agro-center.com.ua>.
27. Асоціація сільського зеленого туризму України. Реєстр агросадиб [Електронний ресурс]. –<https://www.greentour.com.ua>.
28. Екологічна свідомість українців та довкілля. Аналітичний документ [Електронний ресурс]. – <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/ekosvidomist.pdf>.
29. Іванченко І.І. Сортування твердих побутових відходів у сільських громадах: виклики та можливості. Економіка та держава. 2021. № 12. С. 63-68.
30. Сташук О.М. Сільське господарство та поводження з відходами: елементи циркулярної економіки. Екологічний вісник. 2020. № 3. С. 45-50.
31. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 2017. [Електронний ресурс] –<https://mepr.gov.ua/news/33168.html>.
32. Закон України «Про управління відходами» від 20.06.2022 № 2320-IX [Електронний ресурс]. –<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20>.
33. Програма розвитку ООН в Україні. Досвід впровадження сортування у громадах. 2022. [Електронний ресурс]. – <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>.